

ლიკვიდობის რისკის მართვისა და მომხმარებლის ტენდენციები საბანკო სექტორში

ბიორბი ხანთაძე

სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი

ლიკვიდობის რისკის მართვა უკიდურესად მნიშვნელოვანია იმის გათვალისწინებით, რომ ლიკვიდობის პრობლემები შეიძლება დამანგრეველი იყოს არა მარტო კონკრეტული ბანკისათვის, არამედ მთლიანად საბანკო სექტორისათვის.

ლიკვიდობის რისკი არის ბანკის რისკი გაისტუმროს ვალდებულებები დათქმულ ვადაში. ლიკვიდობის რისკი შეიძლება შემდეგ კატეგორიებად დაიყოს:

ა) საბაზრო ლიკვიდობის რისკი, კერძოდ, რისკი იმისა, რომ სუსტი საბაზრო ლიკვიდობის მდგომარეობის ან ბაზარზე შექმნილი პრობლემების გამო ბანკმა ვერ უზრუნველყოს გარკვეული პოზიციების დაბალანსება საბაზრო ფასებით;

ბ) დაფინანსების ლიკვიდობის რისკი, კერძოდ, რისკი იმისა, რომ ბანკმა ვერ უზრუნველყოს აქტივების ფულად ფორმაში გადაყვანა ან სახსრების მოზიდვა სხვა წყაროებიდან.

ლიკვიდობის რისკი ბანკს შეიძლება წარმოეშვას თავის კლიენტებთან სხვადასხვა საქმიანობიდან, როგორცაა: კრედიტების გაცემა, სახაზინო და საინვესტიციო საქმიანობა, ვაჭრობის დაფინანსება და სხვ.

გლობალურმა ფინანსურმა კრიზისმა აჩვენა მოქმედი ზოგიერთი საბანკო სტანდარტისა და ინდიკატორის არაეფექტურობა. ამ პერიოდამდე მიზნული იყო, რომ ფინანსურ ბაზრებზე, როგორც მოკლევადიანი, ისე გრძელვადიანი დაფინანსება პრობლემას არ წარმოადგენდა და ყოველთვის იყო შესაძლებელი საჭირო ლიკვიდობის უზრუნველყოფა უმოკლეს დროში, მცირე დანახარჯებით. თუმცა, რამდენიმე წლის წინ მომხადრი ფართომასშტაბიანი ფინანსური კრიზისის შემდეგ ნათელი გახდა, რომ ლიკვიდობის მართვის არსებული სისტემა ვერ უზრუნველყოფდა საბანკო სისტემის დაცვას ლიკვიდობის შოკისაგან და ბაზელის კომიტეტის ინიციატივით შეიქმნა ახალი მაჩვენებლები, „ბაზელ III-ის“ მიერ რეკომენდირებული ლიკვიდობის მართვის ჩარჩო – ლიკვიდობის გადაფარვის კოეფიციენტი (Liquidity Coverage Ratio – LCR), რომელიც ასტიმულირებდა ბანკების მხრიდან სტაბილური დაფინანსების წყაროების გამოყენებას და უზრუნველყოფდნენ ლიკვიდობის ეფექტიან მართვას.

ლიკვიდობის რისკის პოლიტიკამ და სტრატეგიამ უნდა გაითვალისწინოს რისკის ტოლერანტობა და მისი გავლენა კაპიტალზე, როდესაც მხედველობაში იქნება მიღებული გარე და შიდა ცვლილებები.

დირექტორატმა აქტიურად უნდა შეაფასოს ბანკის ლიკვიდობის პოზიცია არა მარტო მიმდინარე ადეკვატურობის საფუძველზე, არამედ შეაფასოს დაფინანსების სტრატეგიის გამოყენება, კერძოდ, არახელსაყრელი საბაზრო პირობების საფუძველზე.

ლიკვიდობის რისკის მართვის პოლიტიკა უნდა შეიქმნას ბანკის მისიის, ბიზნესსტრატეგიის, კაპიტალის ადეკვატურობის, ადამიანური რესურსებისა და რისკისადმი მიდრეკილების შესაბამისად.

ლიკვიდობის რისკის მართვის პოლიტიკა პერიოდულად უნდა შეფასდეს, განახლდეს და ფეხდაფეხ მიჰყვეს ბანკის ლიკვიდობის მდგომარეობის, დანიშნულების, ბიზნესსტრატეგიისა და მთლიანი კაპიტალის ცვლილებებს. ბანკს უნდა ჰქონდეს მკაფიო პოლიტიკა დაფინანსების, ანგარიშგებისა და ლიკვიდობის შეფასებისათვის პასუხისმგებლობებთან დაკავშირებით.

ლიკვიდობისა და დაფინანსების სტრატეგიის თანახმად, უფლებამოსილებები უნდა მიენიჭოს კონკრეტულ სტრუქტურას, რომ მან განსაზღვროს ბაზარი, ინსტრუმენტები და ოპერაციები შესაბამის მხარეებთან. ასევე უნდა იქნეს გათვალისწინებული, რომ ბანკი აღარ იყოს დამოკიდებული ერთ ან რამდენიმე ინსტრუმენტზე, მხარესა ან ბაზრის კონკრეტულ სეგმენტზე.

ბანკის ლიკვიდობის და დაფინანსების პოლიტიკამ და მართვამ უნდა განსაზღვროს ლიმიტები, რომლებიც თანამიმდევრულად იქნება განხორციელებული, რათა თავიდან იქნეს აცილებული ლიკვიდობის უკმარისობა, გეპის კონცენტრაცია და დამოკიდებულება რაიმე კონკრეტულ მხარეზე, ინსტრუმენტსა თუ საბაზრო სეგმენტზე.

დადგენილი ლიმიტები უნდა იყოს თან-

ამომდევრული და შეესაბამებოდეს გაუთვალისწინებელი მოვლენების დაფინანსების გეგმას, რათა უზრუნველყოფილ იქნეს ამ გეგმის ეფექტიანი გამოყენება. ბანკმა უნდა დააწესოს სპეციალური მოკლევადიანი დაფინანსების ღირებულებები, განსაკუთრებით, ბაზარზე წარმოქმნილ „ოვერნაით“ დაკრედიტებასთან დაკავშირებით.

ლიმიტების დადგენისას მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული მინიმუმ შემდეგი ასპექტები:

ა) რეგულარული დაფინანსების აუცილებლობა ან ჭარბი ლიკვიდობა;

ბ) შესაბამისობა საპროცენტო განაკვეთის რისკის პოზიციებთან;

გ) საერთო ლიკვიდობა ბანკთაშორის ფულად ბაზარზე და ლიკვიდობის ნაკლებობის შესაძლებლობა წარსული გამოცდილების საფუძველზე;

დ) საბაზრო საპროცენტო განაკვეთის მოძრაობა და ლიკვიდობის ხელმისაწვდომობა.

ე) დადგენილი ღირებულებები განხილული და კორექტირებული უნდა იქნეს საერთო საბაზრო გარემოს ნებისმიერი მნიშვნელოვანი ცვლილებისას.

ლიკვიდობის რისკის დადგენის პოლიტიკა, პროცედურები და პროცესი სრულად უნდა იქნეს დოკუმენტირებული წერილობითი ფორმით, რაც ხელს შეუწყობს აუდიტის განხორციელებას.

ბანკმა ზუსტად უნდა განსაზღვროს და გააანალიზოს ლიკვიდობის რისკის მატარებელი საბანკო პროდუქტები, ოპერაციები და საქმიანობა;

ბანკმა უნდა გააანალიზოს ნებისმიერი ზეგავლენის შესაძლებლობა ლიკვიდობის პოზიციასთან დაკავშირებით, სხვადასხვა სცენარის გამოყენებით, რადგან ბანკის ლიკვიდობის პოზიცია დამოკიდებულია ფულად ნაკადებზე სხვადასხვა გარემოების გათვალისწინებით;

ბანკმა შეიძლება გამოიყენოს სხვადასხვა სცენარი, რათა შეაფასოს:

ა) ფულადი ნაკადები და ბანკის ლიკვიდობის პოზიცია ნორმალურ პირობებში;

ბ) ინდივიდუალური ბანკის მდგომარეობა კრიზისის დროს, რაც, სხვა ფაქტორებთან ერთად, გამოიხატება მის მიერ ბანკის ვალდებულებების უმეტესობის გადახდის უუნარობაში;

გ) საბანკო სისტემის მდგომარეობა კრიზისის დროს, რომელიც, სხვა ფაქტორებთან ერთად, გამოიხატება საბანკო სისტემის ლიკვიდობასთან დაკავშირებულ უმეტეს ან ყველა პრობლემაში;

დ) ამ სცენარების გამოყენებისას ბანკმა უნდა შეიმუშაოს დაშვებები ფულად ბაზარზე მოკლევადიანი და გრძელვადიანი ლიკვიდობის მომავალ აუცილებლობასთან და ბანკის მიერ ფულად ბაზარზე ლიკვიდობის გაზრდის უნართან დაკავშირებით.

ლიკვიდობის რისკის შეფასების მასშტაბმა უნდა მოიცვას:

ა) დაფინანსების სტრუქტურა, კერძოდ, დეპოზიტების სტრუქტურის შეფასება სახეობის, ვადიანობის, ვალუტის, საპროცენტო განაკვეთის, თანხების მფლობელების, თანხების საკუთრების კონცენტრაციის მიხედვით;

ბ) მოსალოდნელი ფულადი ნაკადები, კერძოდ, ფულადი ნაკადების ყველა შემოდინების და გადინების შეფასება, მათ შორის, დაფინანსების აუცილებლობა, რათა დაკმაყოფილდეს გარესაბაღანსო მუხლების ვალდებულებები, მომავალში დაფინანსების ნაკლებობის ნებისმიერი შესაძლებლობის დასადგენად;

გ) ბაზარზე ხელმისაწვდომობა, კერძოდ, ბანკის უნარი გაზარდოს ლიკვიდობა ბაზარზე როგორც ნორმალურ, ისე ანომალიურ პირობებში;

დ) აქტივების გასაღებობა (საბაზრო თვალსაზრისით), კერძოდ, იმ აქტივების შეფასება, რომლებიც შეიძლება ფულად გადაიქცნენ, განსაკუთრებით, ანომალიურ პირობებში (კრიზისის დროს), როდესაც ბანკს არ შეუძლია დააკმაყოფილოს ყველა ვალდებულება საკუთარი პოზიტიური ფულადი ნაკადებიდან და ფულად ბაზარზე ნასესხები სახსრებიდან.

ლიკვიდობა შეიძლება დაანგარიშდეს გეპის გამოყენებით ყველა სცენართან მიმართებაში, როდესაც ფულადი ნაკადები მომზადდება გეპის ან შეფასებების საფუძველზე, ბანკის წარსული გამოცდილების გათვალისწინებით.

თუ ფულადი ნაკადები მზადდება სტატისტიკური მონაცემების საფუძველზე, მისი სიზუსტე რეგულარულ განხილვას უნდა დაექვემდებაროს. ამასთან, პროგნოზირების დროს გამოყენებული დაშვებები და ცვლადები განხილულ უნდა იქნეს საბაზრო პირობების ცვლილებების, ბანკთაშორის კონკურენციისა და კლიენტურის ქცევის ცვლილების კუთხით.

ლიკვიდობის რისკის მონიტორინგის მიზნით, ბანკმა უნდა შეაფასოს დეპოზიტორების თანხების სტაბილურობა და დინამიკა და მოამზადოს ყველაზე ცუდი სცენარი დინამიკაზე დაკვირვების საფუძველზე, ამ დაკვირვების განმავლობაში თანხების გატანის ყველაზე მაღალი განაკვეთის მიხედვით, განსაკუთრებით მაშინ, თუ ბანკმა წარსულში უკვე მიიღო თანხები

ის სწრაფად გატანის გამოცდილება.

ბანკმა უნდა შეაგროვოს მონაცემები და რეგულარული (ყოველდღიური, ყოველკვირეული, ყოველთვიური და სხვა ინტერვალებით) მონიტორინგი გაუწიოს ლიკვიდობის პოზიციას და იმ შესაძლო დანაკარგებს, რომელიც ბანკმა ლიკვიდობის რისკის შედეგად, მათ შორის ლიკვიდობის პოზიციის გეპის მართვით შეიძლება მიიღოს.

ლიკვიდობის რისკის მონიტორინგის მიზნით რისკის მართვის სტრუქტურამ უნდა მოამზადოს ანგარიშები ლიკვიდობის რისკფაქტორებით გამოწვეული დანაკარგების შესახებ და გადასცეს ისინი რისკის მართვის კომიტეტსა და დირექტორთა საბჭოს.

ზუსტი და დროული ინფორმაციისა და ანგარიშების უზრუნველყოფა ბანკის ლიკვიდობის მდგომარეობის, გეპის პროფილისა და ფულადი ნაკადების მდგომარეობის შესახებ, საინფორმაციო სისტემა გარე და შიდა ფაქტორების მნიშვნელოვანი ცვლილებების შესაბამისად უნდა იქნეს შედგენილი და შემუშავებული, მან უნდა დააკმაყოფილოს სეპ-ის მოთხოვნები ბუღალტრულ აღრიცხვასთან და სპეციალური ანგარიშგებების წარმოდგენასთან დაკავშირებით.

ბანკმა უნდა გააანალიზოს წარმოდგენილი ანგარიშები და ანალიზის შედეგები რეგულარულად წარუდგინოს შესაბამის კოლეგიალურ ორგანოებს, შიდა აუდიტს ბანკის მოთხოვნების შესაბამისად. ანგარიშების სიხშირე შეიძლება გაიზარდოს, თუ ანალიზიდან გაირკვევა, რომ ბანკი შეიძლება დადგეს ლიკვიდობასთან დაკავშირებული მნიშვნელოვანი პრობლემების წინაშე.

ბანკმა დაუყოვნებლად უნდა გაატაროს სათანადო ღონისძიებები, რათა აღმოფხვრას ავტომატურ პროცესში არსებული სუსტი მხარეები იმით, რომ ადეკვატური და დროული შიდა კონტაქტი იქონიოს სახაზინო სტრუქტურასთან, რათა იგი დროულად იქნეს ინფორმირებული თანხების დიდი ოდენობით და მოულოდნელი გადინების შესახებ.

საინფორმაციო სისტემის მიერ წარმოებული ანგარიშები რეგულარულად უნდა იქნეს შემოწმებული მათი ეფექტიანობისა და საიმედოობის თვალსაზრისით, ლიკვიდობის გეპის ყველაზე ბოლო მდგომარეობის შესაბამისად, იქნება ეს გრძელი თუ მოკლე პოზიცია.

ბანკს უნდა ჰქონდეს გაუთვალისწინებელი მოვლენების დაფინანსების გეგმა, რათა თავიდან აიცილოს ლიკვიდობის ნებისმიერი შესაძლო დანაკლისი, რომელმაც შეიძლება ბანკის მიერ სხვა მხარეების ვალდებულებებთან დაკავშირებული დეფოლტი გამოიწვიოს.

გაუთვალისწინებელი მოვლენების დაფინ-

ანსების გეგმამ უნდა მოიცვას დაშვებები და ზუსტი შეფასებები შემდეგთან დაკავშირებით:

ა) სადეპოზიტო თანხების სტაბილურობის დადგენა და გამავალი თანხების მოძრაობა სტატისტიკური შეფასებების საფუძველზე;

ბ) ფასიანი ქაღალდების ფასების ლოგიკური ღონეები იმ შემთხვევებისათვის თუ ფასიანი ქაღალდები გაიყიდება;

გ) ლიკვიდობის რეზერვები და აქტივები, რომლებიც შეიძლება გამოყენებულ იქნეს გირაოს სახით იმ შემთხვევაში, თუ ბანკი მოიზიდავს ნასესხებ თანხებს, როგორცაა რეპოზერაციები და სავალუტო სვოპები;

დ) დეფოლტის შესაძლებლობა დებიტორების ან მსესხებლების (სხვა მხარეების) მხრიდან ვალდებულებების დროული დაკმაყოფილების თვალსაზრისით;

ე) თანხების გადინების შესაძლებლობა გარე-საბალანსო ოპერაციებთან მიმართებაში.

ბანკმა რეგულარულად უნდა განახორციელოს გაუთვალისწინებელი მოვლენების დაფინანსების გეგმის შემოწმება, რათა დაადგინოს თანხების ოდენობა, რომლებიც შეიძლება მოიზიდოს მუდმივი მსესხებლებისაგან (მხარეებისგან) ან ბაზრის მეშვეობით, იმ სცენარის საფუძველზე, როდესაც არ არსებობს არანაირი გარანტია, სადელდამისო სესხის შესაძლებლობა, ბაზარზე არ არის შემცირებული ბანკის საკრედიტო სპრედი.

ბანკმა უნდა განიხილოს კლიენტურასთან ურთიერთობის სტრატეგია, დეპოზიტების დივერსიფიკაცია და ბანკის მიერ ლიკვიდური აქტივების გაყიდვის უნარი და უნდა იცოდეს თანხების ოდენობა, რომლის მიღებასაც იგი ბაზრის მეშვეობით შეძლებს, ნორმალურ ან ანომალიურ პირობებში.

ზემოაღნიშნული სტრატეგიის გათვალისწინება ბანკს იმის შესაძლებლობას მისცემს, რომ ყოველი წელი მოგებით დაასრულოს. თუ სტატისტიკურ მონაცემებს მოვიშველიებთ, 2012 წელი საბანკო სისტემამ 134 მლნ-იანი ლარის მოგებით დაასრულა, რაც 2011 წელთან შედარებით 189 მლნ ლარით ნაკლებია. 2012 წელს უკუგებას საშუალო აქტივებზე შეადგინა 1 პროცენტი, ხოლო საშუალო კაპიტალზე – 6 პროცენტი, რაც მისაღებთან შედარებით, ასევე საგრძნობლად დაბალი მაჩვენებლებია. ამ დამაფიქრებელი მონაცემების მიზეზები შემდეგშია: სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვებზე გაწეული ხარჯების ზრდამ (230 მილიონი ლარით მეტი 2011 წელთან შედარებით) და ასევე ნაწილობრივ, 2012 წლის მეორე ნახევარში, სასესხო პორტფელის ზრდის ტემპის შენელებამ მომგებიანობის მაჩვენებლები გააუარესა. კერ-

ძოდ, სესხების წლიური ზრდის ტემპი შემცირდა 23.6 პროცენტიდან (2011 წლის დეკემბერი) 12.9 პროცენტამდე (2012 წლის დეკემბერი), ხოლო აქტივების შესაძლო დანაკარგების მიხედვით შექმნილი რეზერვების ხარჯმა მთლიანი საბანკო სექტორისათვის 2012 წელს შეადგინა 326 მლნ ლარი, მაშინ როცა 2011 წელს იგივე მაჩვენებელი მხოლოდ 78 მლნ ლარი იყო.

2012 წელს 2011 წელთან შედარებით 18 მლნ ლარით გაიზარდა რეზერვების ფორმირების ხარჯები დასაკუთრებულ ქონებასა და სხვა აქტივებზე. გარდა ამისა, მომგებიანობა შემცირდა იმანაც, რომ 2012 წელს სესხების კლასიფიკაციის გაუმჯობესებისაგან მიღებული შემოსავალი 2011 წელთან შედარებით ნაკლები იყო.

საბანკო სისტემის მომგებიანობაზე პოზიტიურად იმოქმედა, როგორც მთლიანად სექტორში აქტივების ზრდამ, ასევე, ეფექტიანობის გაუმჯობესებამ. ეფექტიანობის ზრდაზე მიუთითებს ის, რომ ხარჯების შემოსავლებთან თანაფარდობის კოეფიციენტი 58.6 პროცენტიდან 56.9 პროცენტამდე შემცირდა. მეორე მხრივ, მომგებიანობაზე აქტივების შესაძლო დანაკარგების რეზერვების მატებასთან ერთად, ნეგატიურად მოქმედებდა ის, რომ 2012 წელს შემცირდა საპროცენტო სპრედი, აგრეთვე, ლიკვიდური აქტივების შემოსავლიანობა, ლიკვიდობის ნაწილის ღარიდან უცხოურ ვალუტაში გადატანისა და ღარის ლიკვიდურ აქტივებზე პროცენტების შემცირების გამო.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ხანთაძე გ. ცაავა გ.-საბანკო ოპერაციები (სახელმძღვანელო), 2012.
2. Matz L. - Liquidity Risk Measurement and Management: Basel III And Beyond. 2011.
3. Ruozzi R. and Ferrari P. - Liquidity Risk Management in Banks: Economic and Regulatory Issues (Springer Briefs in Finance), 2012.
4. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2013/cr1395.pdf>
5. www.nbg.gov.ge

RISKS OF LIQUIDITY MANAGEMENT AND PROFITABILITY TENDENCIES IN BANKING SECTOR

GIORGI KHANTADZE - assoc. prof. of GTU

Global financial crisis showed inefficiency of several acting bank standards and indicators. It was considered till this period that at the financial markets as short-term as long-term financing was not a problem and it was always possible to support needed liquidity in short time, with small expenses. But, several years ago, after the large-scale financial crisis, it became obvious that existed system of liquidity management couldn't support bank system protection from liquidity shock and by an initiative of Basel's Committee were created new indicators, which stimulated use of stable financing sources from the banks' party and supported effective management of liquidity.

For the purpose of liquidity risk management improvement, liquidity management frame recommended by "Basel III" – coefficient of liquidity covering is being established in Georgia. Despite that in 2012 banking sector ended with profit of 134 million GEL, liquidity and other risks management problems are following of the system.